

Az új szja szabályok hatása a gyermektelenek nettó reálkeresetére

Az új adójogszabályokat megalapozó döntést kétségtelenül megelőzte egy olyan kormányzati hatásvizsgálat, amely számolt az szja változások nettó jövedelemre gyakorolt hatásaival. Az általunk felvázolt elemzésnél mélyrehatóbb kormányzati vizsgálatok az itt leírtaknál sokkal megalapozottabb muníciót adtak és adnak annak a kormányzati munkacsoportnak, amely az új szja-tábla hatását vizsgálja az alkalmazottak jövedelmére.

Nem tudjuk azonban, hogy a kormányzati hatásvizsgálatok milyen feltételezésekkel éltek, milyen hatásokat becsültek és mennyire tértek ki az új szja szabályoknak a foglalkoztatottak nettó reálkeresetére gyakorolt hatására. Az itt bemutatott elemzési szempontok, bár eléggé vázlatosak, talán mégis hasznosak lehetnek a jövedelmi hatásokat vizsgálni kívánó érdeklődők számára.

1. Előjáróban

1.1. Mire jó ez az egész?

Az alábbi rövid elemzés, vagy inkább számítási kísérlet, két egymással nem összefüggő célt szolgál. Egyrészt azt szeretné példázni, hogy nyilvános, illetve elemzők által elérhető adatbázisok és programcsomagok felhasználásával viszonylag kis idő (pár nap) alatt készíthető olyan nyugvó elemzés, illetve becslés, amely segít megérteni a kormányzati politikák várható hatásait és feltérképezni e döntések lehetséges kockázatait.

Másrészt a kormány által 2010-ben bevezetett új személyi jövedelemadó rendszer hatásainak feltérképezéséhez igyekszik a maga korlátos eszközeivel hozzájárulni. Milyen jövedelmi hatásai lehetnek a gyermektelenekre nézve az egykulcsos adónak? Hogyan hat ez közvetlenül a gyermektelen adófizetők reálkeresetére és azokra a vállalkozásokra, amelyek őket foglalkoztatják?

Az elemzés először a bruttó keresetek oldaláról nézi, hogy a különböző bruttó jövedelmi szinteken kereső gyermektelenek nettó jövedelmét hogyan érinti az új szabályozás. [Hozzá kell tennünk, hogy a nominális kereseti hatások ellentmondásosságára már egy novemberi Portfolio elemzés is felhívta a figyelmet: „A járulékemelés pont betesz az átlagjövedelműeknek”, portfolio.hu, 2010. november 10. 11:20. lásd: http://www.portfolio.hu/gazdasag/adozas/a_jarulekemeles_pont_betesz_az_atlagjovedelmunek_nek.141144.html] Majd becslést ad arra, hogy a foglalkoztatottak mekkora arányának jövedelmi helyzetére hathatott negatívan az új adórendszer, végül pedig kitér arra, hogy azon foglalkoztatottak, akiket hátrány ért, milyen típusú vállalatoknál, milyen nemzetgazdasági ágakban és földrajzilag hol is dolgoznak.

Tudom, hogy ami itt következik, csak egy-két kezdeti lépés, inkább kísérlet, mint tényleges és átfogó elemzés. [Ígéretes irány ebből a szempontból az adórendszer változtatásának mikroszimulációs vizsgálata: Benedek Dóra - Kiss Áron: Mikroszimulációs elemzés a személyi jövedelemadó módosításának hatásvizsgálatában, *Közgazdasági Szemle*, LVIII. évf. 2011. február (97-110. o). Vagy ugyancsak figyelemre méltó egy korábbi, az adórendszer és különféle adóváltozások, illetve esetleges adóreformok lehetséges közgazdasági és jóléti hatásait elemző tanulmány: Scharle Á. – Benczúr P. – Kátay G. – Váradi B.: Hogyan növelhető az adórendszer hatékonysága? Lásd: http://www.mnb.hu/Kiadvanyok/mnbhu_mnbtanulmanyok/mnbhu_mt88, illetve: http://tatk.elte.hu/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=1711] De talán mégis érdekes, mert a kérdés egyrészt aktuális, másrészt ez a kis vizsgálat is képes megvilágítani azt a tényt, hogy akarjuk, vagy nem, de a kormányzati politikák kialakításakor érdemes, és nem is különösebben drága kalkulálni a döntések várható nem kívánatos következményeivel. A kormányzati kudarcok csak így kerülhetők el. [E kérdésekről lásd bővebben: Besley, T.: *Principled Agents? The Political Economy of Good Government*, Oxford Univ. Press, 2006.]

1.2. Adatforrások

Az elemzés nyilvános adatbázisokon nyugszik, amelyekhez minden magyarul tudó hozzájuthat: ezeket így kutatók, elemzők, egyetemisták, újságírók, vagy kormányzati elemző központokban, intézményekben dolgozók is használhatják. Ezek alapvetően két csoportba oszthatók a hozzáférés szempontjából:

- a) bárki által kérés nélkül elérhető adatok: KSH honlap, KSH évkönyvek adatai, a 2010-ben és a 2011-ben érvényes adórendszer leírása [ezek megjelennek az ezekre vonatkozó törvényekben];
- b) nyilvános, de csak kérésre, és kizárólag kutatás céljaiból elérhető adatbázisok. Ilyen az MTA Közgazdaságtudományi Intézet által gondozott és az APEH mérlegadatokkal összekapcsolt Bértarifa felvételek adatbázisa (<http://adatbank.mtakti.hu/pages/adatokelerhetosege/>), amelynek nyers változata térítés nélkül elérhető a Neumann Nonprofit Kft-n keresztül is (<http://www.neumann-haz.hu/>).

Az elemzés során STATA, SPSS és MS EXCEL programokat használtam.

1.3. Időhorizont

Az elemzés ötletét a Rogán Antal féle munkabizottság létrehozása adta, 2011. február 17.-én.:

„Mint ismert, a minap előbb Lázár János Fidesz-frakcióvezető [jelentette be \[1\]](#), aztán Orbán Viktor évértékelőjében is [szólt \[2\]](#) arról, hogy a kormány munkacsoportot hoz létre, amely az új szja-tábla hatását vizsgálja az alkalmazottak jövedelmére. A munkacsoportot Rogán Antal vezetné. A kormány "így védené meg most az embereket."”

Index, 2011. február 16.

[http://index.hu/gazdasag/magyar/2011/02/16/a_versenyszfera_elkepedt_az_szja-akciocsoportok_terven/]

Az ezt követő napokban kezdtem el a rendelkezésre álló adatbázisok összegyűjtését, rendezését és elemzését.

1.4. Köszönetnyilvánítás

Az 2011. évi adóváltozásoknak a gyermektelenek reálkeresetére gyakorolt, jövedelem szintenkénti hatásainak kiszámításánál Németh Éva és Révész Erika volt önkéntes segítőtársam. Ezúton is köszönöm segítségüket.

1.5. Nyilvánosság

Nyilvánosan elérhető adatbázisokból végeztem egy olyan elemzést, amelynek következtetési és (rész)eredményei másokat is érdekelhetnek. Ezért gondoltam, hogy a leghelyesebb az, ha az elemzés szövegén kívül minden nyilvánosságra hozható adatot és az elemzéssel kapcsolatos dokumentumot közzéteszek. Ezek megtalálhatók a tanulmány mellett: http://www.wargo.hu/tij/publications/aa_adovalthat_2011_docs_110224.zip .

2. Hogyan hat az új adórendszer a gyermektelenek nettó keresetére és a nettó reálkeresetük alakulására?

2.1. A nettó reálkeresetek alakulása a gyermektelenek körében

Az új adórendszernek témánk szempontjából két meghatározó eleme volt: a) egyrészt az egységes 16%-os kulcs, b) másrészt a gyermekek után járó adóadóalap-kedvezmény [ennek összege havi 62.500 forint]. Az utóbbi természetesen nem érintette a gyermekteleneket, így az ő nettó jövedelmük kiszámításánál csak az előbbi hatást kellett figyelembe venni.

Ha kiszámoljuk, hogy bizonyos bruttó kereseti szintek, és meghatározott keresetnövekedési ütemek mellett, hogy mennyi lesz a gyermektelen dolgozók nettó keresete, akkor becsülhető az, hogy az adórendszer hogyan hat (illetve fog hatni) a reáljövedelmek alakulására a foglalkoztatottak e csoportjában. Természetesen ehhez olyan durva feltételezésekkel kell élni, mint a mindenkire egyaránt és egységesen jellemző infláció. Az elemzés során a KSH által 2010-re kimutatott 4,9%-os éves átlagos inflációval számoltam [http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qsf001.html].

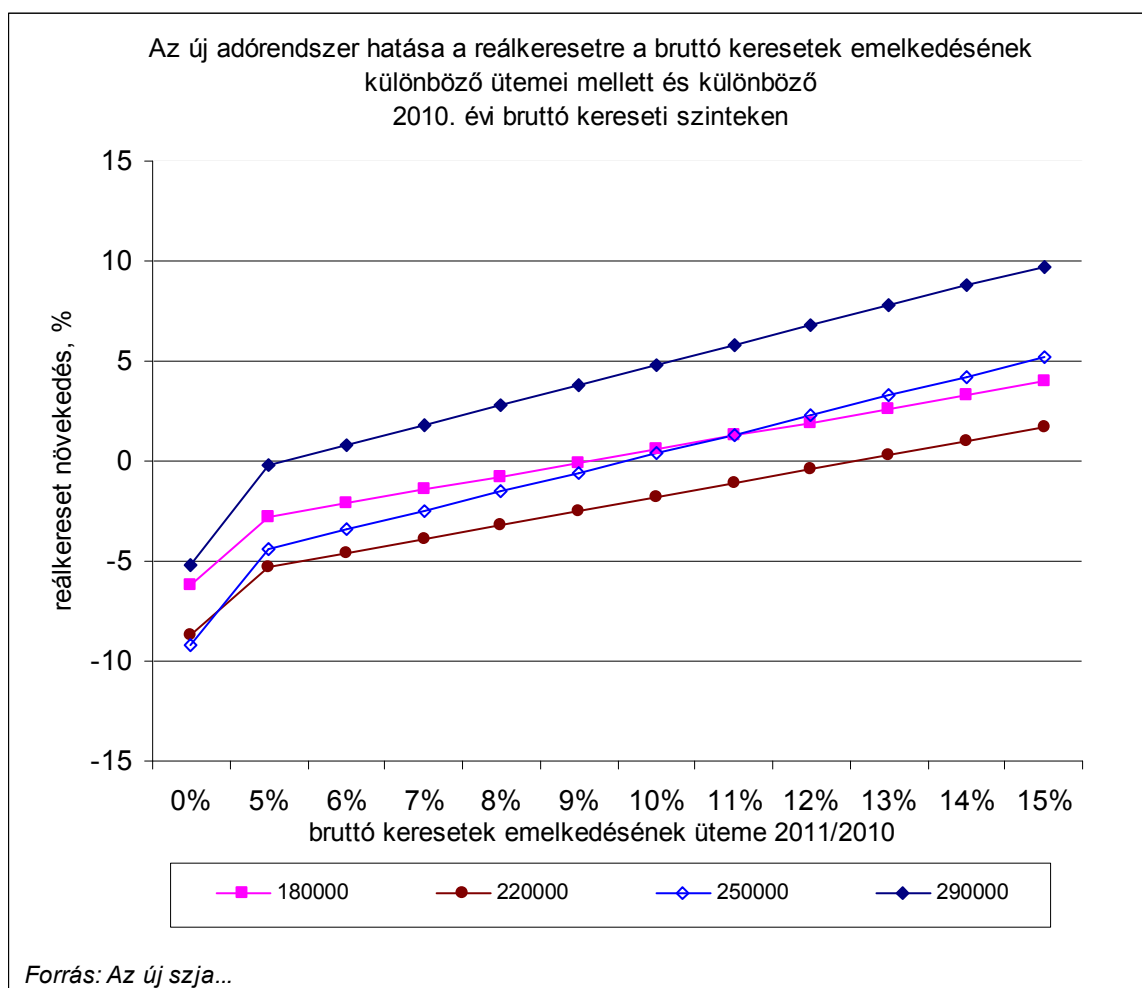
Ehhez havi 180.000 Ft és 300.000 forint közötti bruttó kereseti szinteken, valamint részmunkaidős foglalkoztatást is reprezentáló havi 90.000 forintos kereseti szinten vizsgáltam a bruttó keresetek, a keresetnövekedés, a nettó kereset és a reáljövedelem alakulását. A részletes eredményeket lásd külön file-ban: http://www.wargo.hu/tij/publications/aa_adovalthat_2011_docs_110224.zip !

Az eredmények (lásd az 1. ábrát) arra mutatnak, hogy az OET által ajánlott 5-6%-os bruttó béremelési ütem [<http://www.hirextra.hu/2010/12/02/oet-megallapodtak-a-jovo-evi-berekben/>] korántsem elegendő ahhoz, hogy az alacsonyabb keresetű gyermektelenek reáljövedelme 2011-re ne csökkenjen. [Az OET tagja döntésük előtt talán nem végeztek erre vonatkozó számításokat?]

Az ábrából jól látszik, hogy az OET által ajánlott 4-6%-os béremelés még a bruttó átlagkeresetet meghaladó kereseti szintek mellett is 3-5%-os reálkereset csökkenést eredményez a gyermektelenek számára. Ha a cél megőrizni a keresetek reálértékét a dolgozók e csoportjainál is, akkor – jövedelmi szinttől függően – legalább 9-13%-kal kellene emelni a bruttó béreket. Az ábrán látható, hogy a viszonylag alacsonyabb keresetűek (kiknek a 2010. évi bruttó keresete havi 180.000 forint volt) e téren kissé jobb helyzetben vannak: náluk már 9%-os emelés is elegendő a nettó reálkeresetek szinten tartásához. E jövedelmi szint felett egészen 290.000 forintig csak növekvő béremelési ütemek mellett lehetséges ez. Emögött a jelenség mögött az adójóváírás kompenzáló hatása húzódik meg: az alacsonyabb keresetűek több, a viszonylag magasabb keresetűek kevesebb adójóváírást igényelhetnek.

A gyermekteleneknél csak a 2010-ben bruttó 290.000 forintnál magasabb keresettel rendelkezők esetében elegendő reálkeresetek szinten tartásához, illetve némi növeléséhez az OET által ajánlott 4-6%-os béremelés.

1. ábra: Az új adórendszer becsült hatása a gyermektelenek reáljövedelmének alakulására különböző jövedelmi szinteken és különböző bruttó keresetnövekedési szintek mellett, %

Ha egyes bruttó keresetnövekedési ütemek mellett nézzük a reálkeresetek alakulását, akkor itt is érdekes képet mutat az adórendszer nettó keresetekre gyakorolt hatása (lásd a 2. ábrát).

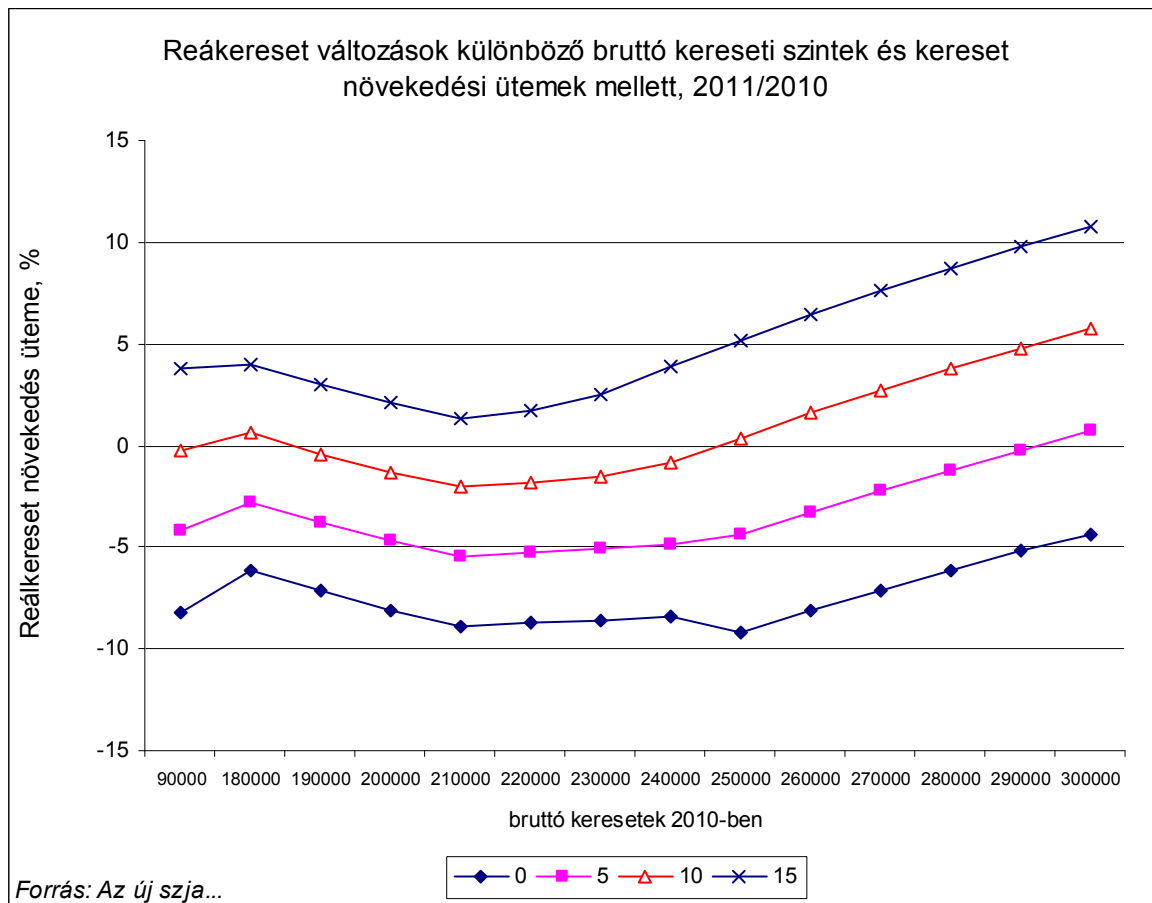
Ha egy vállalkozás úgy dönt, hogy egyáltalán nem emeli a béreket, akkor e cégnél csak azok járnak jól az adóváltozással, akik tavaly havi bruttó 340.000 forint körül, vagy annál többet kerestek – nettó jövedelmük annyival emelkedik idén az adóváltozások hatására, hogy az eléri, illetve meghaladja a tavalyi átlagos inflációt, a 4,9%-ot. Az e szint alatt keresők keresetük reálértékének akár 9%-át [a 2010-ben bruttó 250.000 forintot keresők esetében] is elveszthetik fizetésemelés híján. Ez nagyon nagy szám, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a versenyszektorban 2009-ben, a válság első évében a bruttó reálkeresetek átlagosan 0,1%-kal nőttek, és 2010-ben is csak 1,7%-kal csökkentek [lásd STADAT táblák: www.ksh.hu]. Ha a munkáltatók az OET ajánlásnak megfelelően 4-6%-kal emelik a kereseteket és ebben nem tesznek kivételt a gyermekesek és a gyermektelenek között, akkor az utóbbiak nettó reálkeresete akár 6%-kal is csökkenhet a kiinduló jövedelmi szintjük függvényében. A legrosszabbul tavaly 210.000 forintot kereső gyermektelenek járnak. Ez azt is jelentené, hogy a versenyszektorban, amely idáig inkább elbocsátással, mint a keresetek visszafogásával reagált a válságra [A vállalati alkalmazkodásról lásd Köllő János elemzését a Munkaerőpiaci Tükörben: Foglalkoztatás, munkanélküliség és bérek a válság első évében, In:

Fazekas Károly – Molnár György: Munkaerőpiaci Tükör 2010, MTA KTI, Budapest, 2011. http://econ.core.hu/file/download/mt_2010_hun/kozelkep.pdf], már az utóbbi is jellemző megoldássá válna.

A bruttó keresetek 5%-os növelése csak azok számára jelenti reálkeresetük változatlanóságát, akik 2010-ben havi bruttó 290.000 forint felett kerestek. Az e jövedelmi szint alatti gyermektelenek az 5-os kereset növekedési ütem mellett is nettó reálkeresetük csökkenését lennének kénytelenek elviselni.

Az utóbbi hatás kivédését – láthattuk korábban – legalább 13%-os bruttó béremeléssel lehetne elérni minden jövedelmi szint mellett. A 2. ábrán látható, hogy 15%-os bruttó béremelés már minden jövedelemszinten érzékelhető nettó reálkereset növekedést jelent. De egy ilyen mértékű emelést irreális lenne várni a versenyszektor cégeitől a válság közepette, még akkor is, ha 2011-re már a fellendülő periódus valószínűsíthető.

2. ábra: Becsült reálkereset változások különböző bruttó kereseti szintek és kereset növekedési ütemek mellett, 2011/2010, %

2.2. Mennyien lehetnek és hol dolgoznak a hátrányt szenvedők?

A másik érdekes kérdés, hogy hány alkalmazottat érinthet hátrányosan az adórendszer 2011-ben bevezetett változtatása? Azaz hány alacsony jövedelmű gyermektelen dolgozik és hol, milyen ágazatokban, cégeknél dolgoznak kisebb, illetve nagyobb arányban?

Ennek a vizsgálatához a bértarifa-felvétel MTA KTI által gondozott legfrissebb, 2008. évi adatait vettük alapul. Ebben több vállalati jellemző (gazdasági ág, tulajdonosi összetétel, gazdálkodási adatok, létszám) mellett a cégnél dolgozók több adata, így neme, születési éve és kereseti adatai is megtalálhatók. A bértarifa-felvétel a versenyszektorban és a non-profit szektorban lévő legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásokra terjed ki és a 2008. évi felvétel mintegy 177 ezer foglalkoztatott adatait tartalmazza.

Figyelembe véve az 1-4 fős cégeknél foglalkoztatottak számát, és a költségvetési szférában 2008-ban alkalmazásban álló 722 ezer fős létszámot, a bértarifa-felvétel által reprezentált foglalkoztatottak számát 2.216 ezerre becsülhetjük. A felvétel adatait súlyoztuk a 4 fő feletti cégek létszám-kategóriáiban foglalkoztatottak arányaival (a súlyozás számításait lásd külön file-ban!) úgy, hogy az elemzésben közölt adatok a 2.216 ezer fős sokaságra, azaz a legalább öt főt foglalkoztató cégeknél a versenyszektorban, vagy a non-profit szektorban foglalkoztatottak sokaságára vonatkoznak.

E kis módszertani kitérő után térjünk vissza a kiinduló kérdésünkhöz: hányan lehetnek azok, akiket az új adórendszer hátrányosan érint?

Ennek megválaszolásához egy információ már a kezünkben van: feltételezve, hogy a versenyszektor cégei elfogadják a bruttó keresetek ideji átlagos 4-6 %-os emelését, láthattuk, hogy a havi bruttó 290.000 forint alatt kereső gyerektelenek rosszul fognak járni. E jövedelem szint felett és ilyen mértékű bruttó keresetnövekedést feltételezve már a nettó reálkeresetek növekedésével lehet számolni, míg e jövedelmi szint alatt csökkenő nettó reálkeresettel kell megelégedni. Azaz feltételezzük, hogy a versenyszektorban a bruttó keresetek tipikusan 5%-kal nőnek 2011-ben. Ha ennél kevesebbel, akkor természetesen sokkal alacsonyabb bérszinten kellene meghúzni a határt a vesztlők és a nyerők között – ezért a becslés ezen a ponton akár egy optimista forgatókönyv feltételezését is jelenti.

Másrészt meg kellene határoznunk, hogy kik lehetnek a gyermektelenek? Erre vonatkozóan most nem rendelkezünk információkkal. [Felhasználható adatfelvételek egy alapos elemzéshez azonban rendelkezésre állnak. Ilyen lehet a KSH háztartási jövedelem felvétele és a Társi Monitor vizsgálata, illetve mikro-szimulációs modellek. Az utóbbiakról lásd Benedek – Kis id. mű.].

Egy gyors, egyszerű és durva becslést lehetővé tévő eljárást választottunk. Figyelembe véve a nők első szüléskori átlagéletkorát most (29 év) és 18 évvel ezelőtt (26 év), és azt, hogy a házas férfiak átlagosan mintegy négy évvel idősebbek, mint a házas nők – vagyis a férfiak és a nők közötti korkülönbség átlagosan kb. négy év, minden családnál két gyermek létét feltételeztük úgy, hogy közöttük két év a korkülönbség. „Inkább becsüljük alá, mint fölé!” elv szem előtt tartásával úgy határoztuk meg végül a kiskorú gyermeket nem nevelők körét, hogy

a nők esetében a 25 év alattiak és 47 év felettieket,
a férfiak esetében pedig a 29 év alattiakat és 51 év felettieket számítottuk ide.

A két feltétel – az alacsony jövedelem és a kiskorú gyermek hiánya – együttes bekövetkezése adta meg ezek után azok becsült körét, akiket feltehetően negatívan érintenek a személyi jövedelemadóadásban végrehajtott változások. Feltehetően ennél szélesebb ez a kör, mivel:

- a bruttó bérek 5%-os átlagos emelését feltételeztünk a versenyszektorban;
- a tényleges helyzetnél szigorúbban határoztuk meg az adott korcsoportba tartozó gyermektelenek, illetve kiskorú gyermeket már nem nevelők életkori határait;
- nem vettük figyelembe, hogy a házastársak/élettársak megoszthatják a gyermekkedvezményt és így egy magas és egy alacsony jövedelemmel rendelkező családban érdemes, ha a kedvezményt csak az alacsonyabb jövedelmű veszi igénybe – ekkor pedig a magasabb jövedelmű fél gyermek mellett is rosszabbul járhat;
- családonként átlagosan két gyermekkel számoltunk, holott tudjuk, hogy a családonkénti átlagos gyerekszám ennél jóval alacsonyabb (1,1) ma Magyarországon [<http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-eroforras-miniszterium/szocialis-csaladi-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/veled-vagyok-egesz-kezdetet-vette-a-hazassag-hete-rendezyensorozat>];
- nem számoltam azokkal az alacsonyabb jövedelmű gyermektelenekkel, akik 25 év felettiek, illetve 51 év alattiak.

Ha mindezt figyelembe vesszük, akkor az új adóváltozás mintegy 880 ezer foglalkoztatottat (a 4 fő feletti cégeknél dolgozók mintegy 40%-át) érinthet hátrányosan úgy, hogy következtében csökkenni fog e dolgozók nettó reálkeresete 2011-ben.

1. táblázat: A személyi jövedelemadó módosításának becsült hatása a foglalkoztatottak nettó reálkeresetére

	foglalkoztatottak száma a több mint 4 fő foglalkoztató cégeknél	%
várhatóan nem csökken	1.327.618	59,9
várhatóan csökken	888.786	40,1
Összesen	2.216.403	100,0

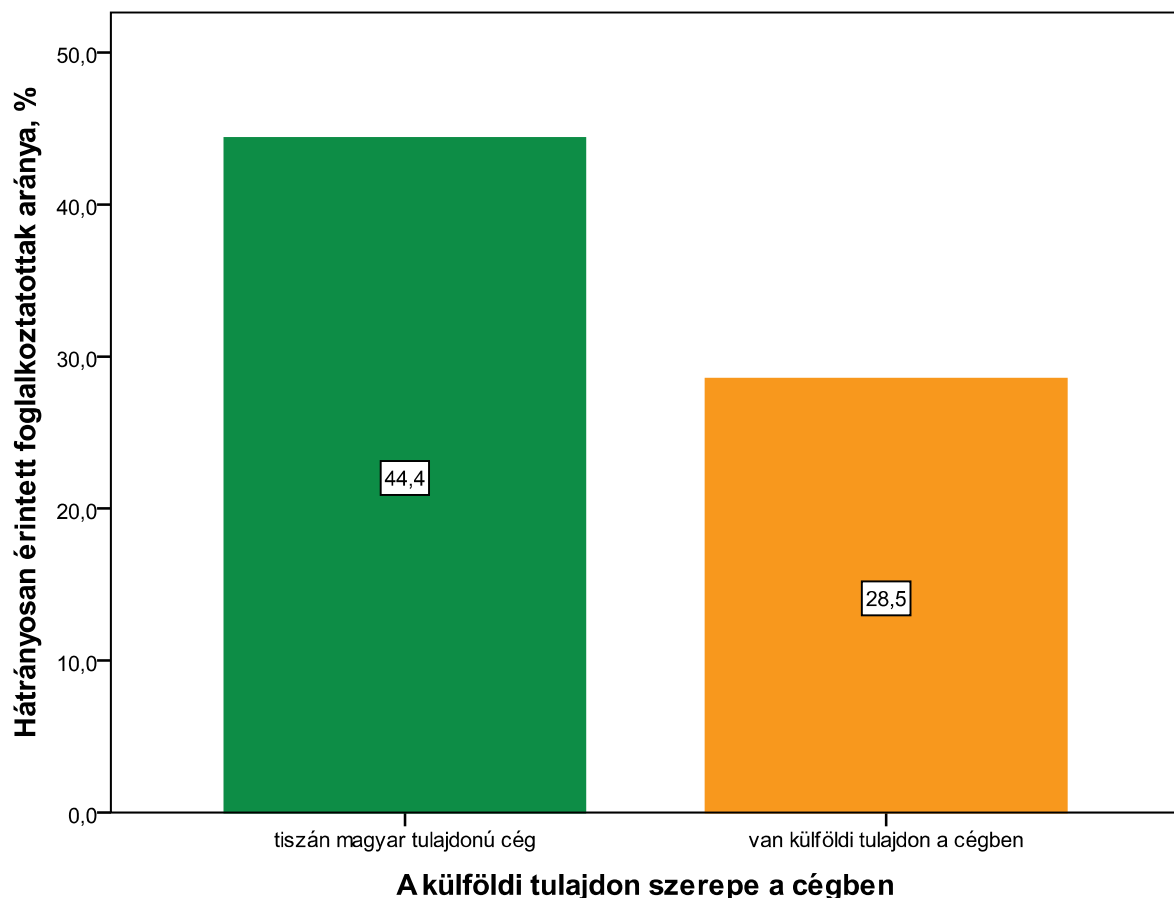
Hozzá kell tennünk a fentiekhez, hogy itt és idáig mindvégig kimutatott, hivatalos keresetekről volt szó: egyáltalán nem számoltunk azzal, hogy a foglalkoztatottak nem regisztrált formában (vagy feketén, ha úgy tetszik), azaz számlára és/vagy zsebbe is

kaphatnak pénzt munkájuk után. A rejtett gazdaság, illetve a be nem jelentett munka hatásait csak később kapcsoljuk be az elemzésbe.

A következő kérdés kézenfekvően arra vonatkozik, hogy hol dolgoznak azok, akiket az adóváltozások valószínűleg hátrányosan érintenek? Ezt nagyon egyszerű megnézni a bértarifa-felvételek alapján, mivel itt rendelkezésünkre áll azoknak a cégeknek az adatai, amelyeknél az adott foglalkoztatottak dolgoznak. Most csak öt cégjellemzőt veszünk figyelembe e kérdés megválaszolásánál: a cég mérete, ágazata, a külföldi és a magyar magántulajdon szerepe a cégben, és azt hogy a cég székhelye melyik régióban, illetve milyen településen van. Természetesen tovább elemzések széles körére nyílna lehetőség az adatok felhasználásával: a termelékenységgel, az exporttal, a kibocsátással, illetve a cégek életgörbéjével összefüggésben is meg lehetne vizsgálni az adórendszer változtatásának közvetett hatásait – de itt, ebben az elemzésben nincs erre mód.

A vállalkozások jellemzői szerinti vizsgálat arra mutat, hogy a „vesztesek” csoportja számottevően magasabb arányú azoknál a cégeknél, amelyek tisztán magyar tulajdonban vannak. Míg ott ahol van külföldi tulajdon a cégnél a foglalkoztatottak 28,5% sorolható az szja változás miatt hátrányt szenvedők körébe, addig a tisztán magyar tulajdonban lévő cégeknél ez az arány már 44%.

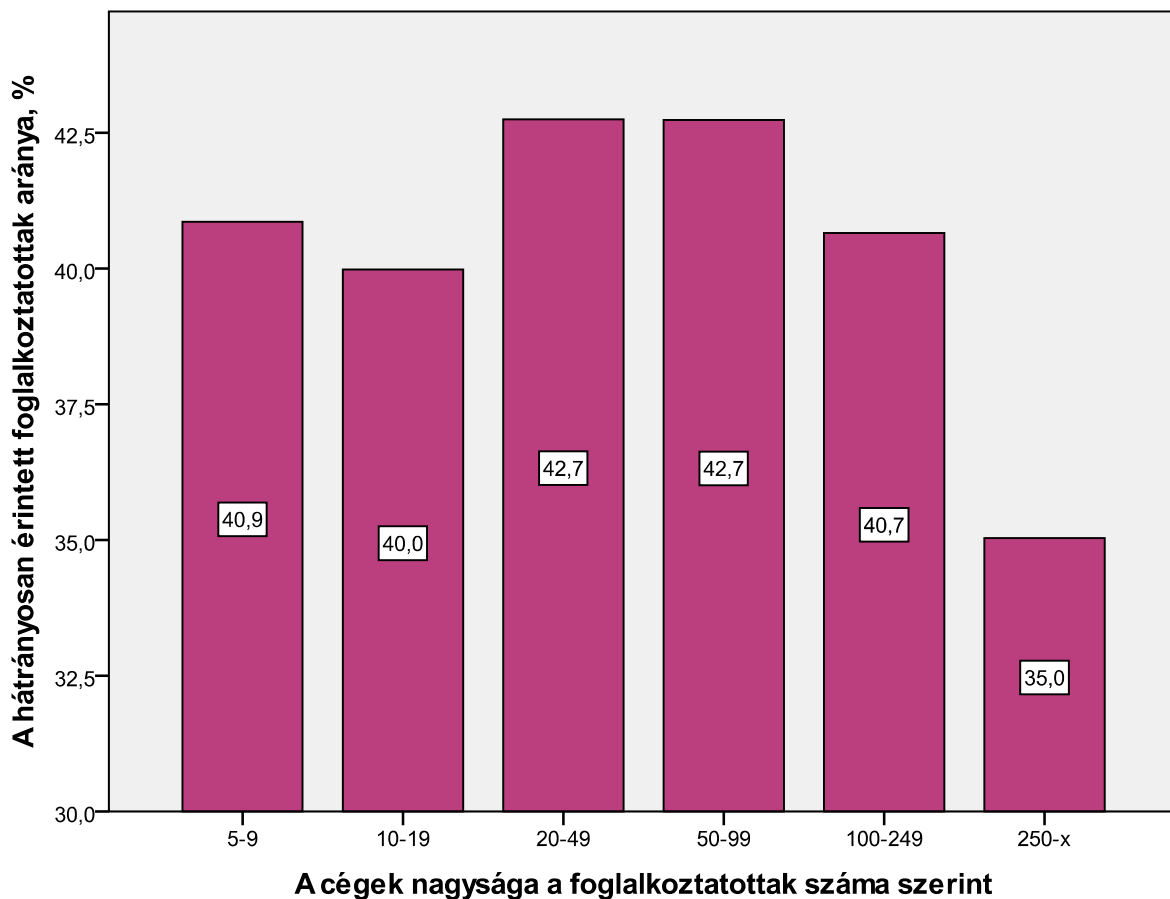
3. ábra: A vesztek becsült aránya külföldi és a tisztán magyar tulajdonban lévő cégek foglalkoztatottai között, %

Forrás: Az új szja szabályok hatása a nettó reálkeresetekre

Érdekes eredményt kapunk, ha a cégnagyság szerint nézzük az új szja szabályok által feltehetően hátrányosan érintett foglalkoztatottak arányát. Ez messze a legalacsonyabb a nagy cégeknél (a foglalkoztatottak 35%-a), miközben legmagasabb a 20-99 főt foglalkoztató és kis és közepes vállalkozásoknál (43%).

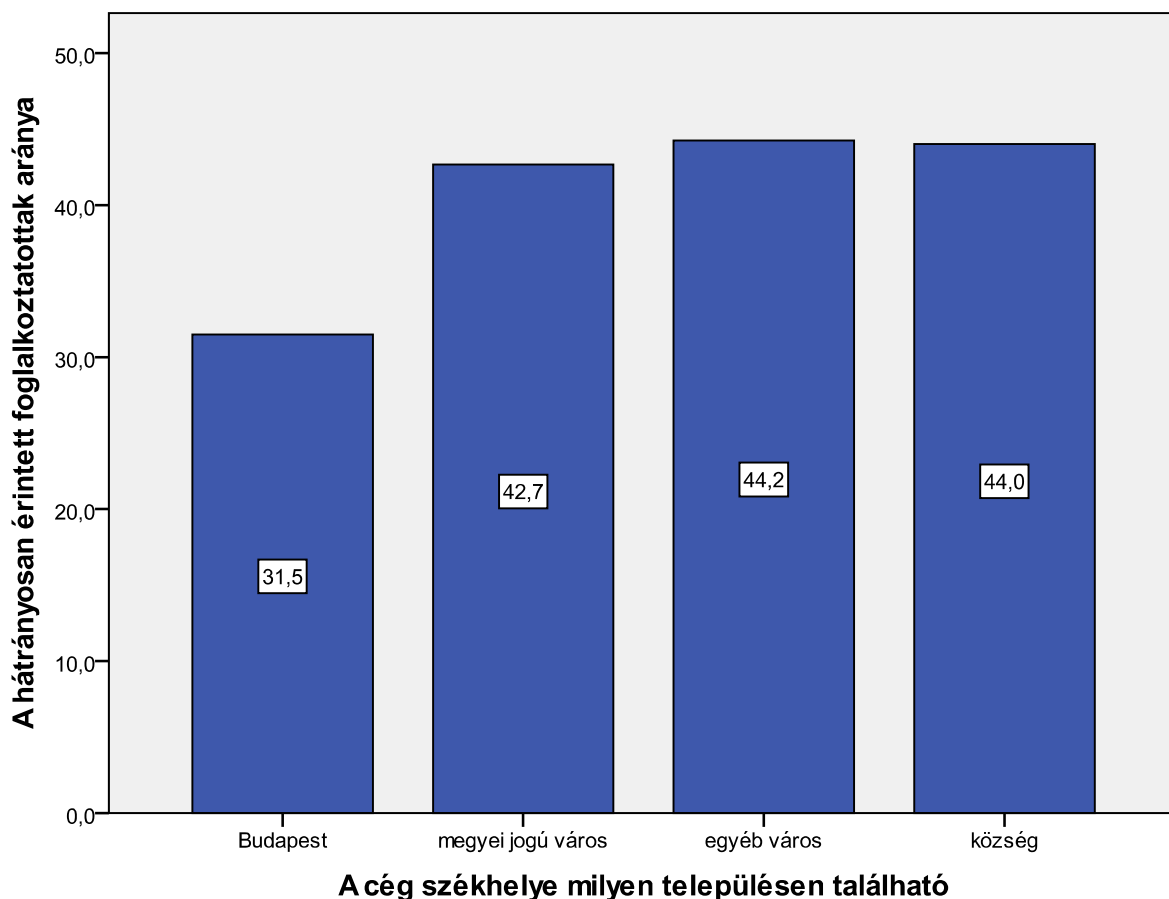
4. ábra: A veszítők becsült aránya a különböző nagyságú cégek foglalkoztatottai között, %

Forrás: Az új szja...

A vesztek aránya fordítottan mozog a település méretével, ahol a cég székhelye található. A legnagyobb arányt azoknál cégeknél láthatjuk, amelyek székhelye községekben van (44%), amelyet a nem megyei jogú városok, majd a megyei jogú városok követnek (44,2% és 42,7%), míg legkevésbé a budapesti cégek dolgozói körében valószínű, hogy a vesztek közé kerülnek (31,5%).

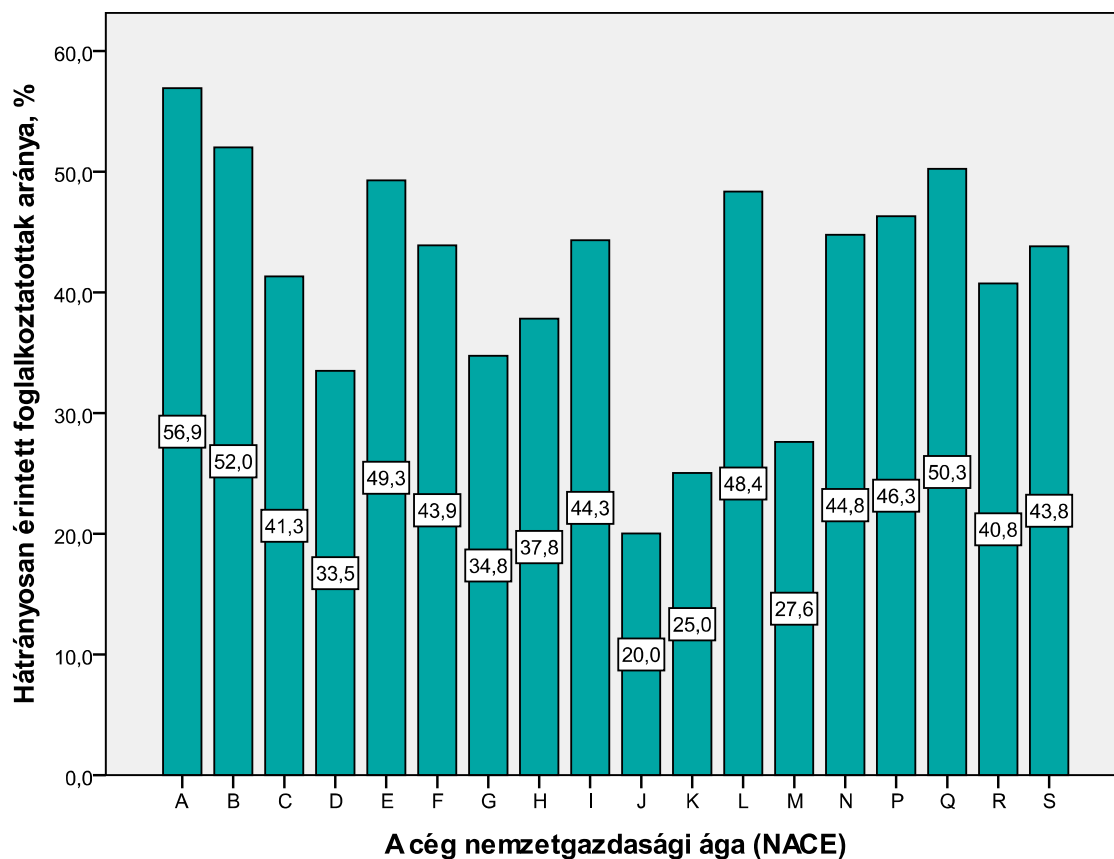
5. ábra: A vesztek becsült aránya aszerint, hogy a cégek milyen településen van a székhelye, %

Forrás: Az új szja...

Nemzetgazdasági ág szerint a mezőgazdaságban foglalkoztatottak körében messze a legmagasabbra becsülhető a vesztesek aránya (57%), amelyet a bányászat és kőfejtés (52%) valamint a humán-egészségügyi-, és szociális ellátás követ (50,3%). A legkevésbé lehetnek érintettek az informatikai szektorban (20%), a pénzügyi szektorban (25%) és a szakmai, tudományos és műszaki szektorba sorolt cégeknél foglalkoztatottak.

6. ábra: A veszítők becsült aránya a cég nemzetgazdasági ága szerint, %

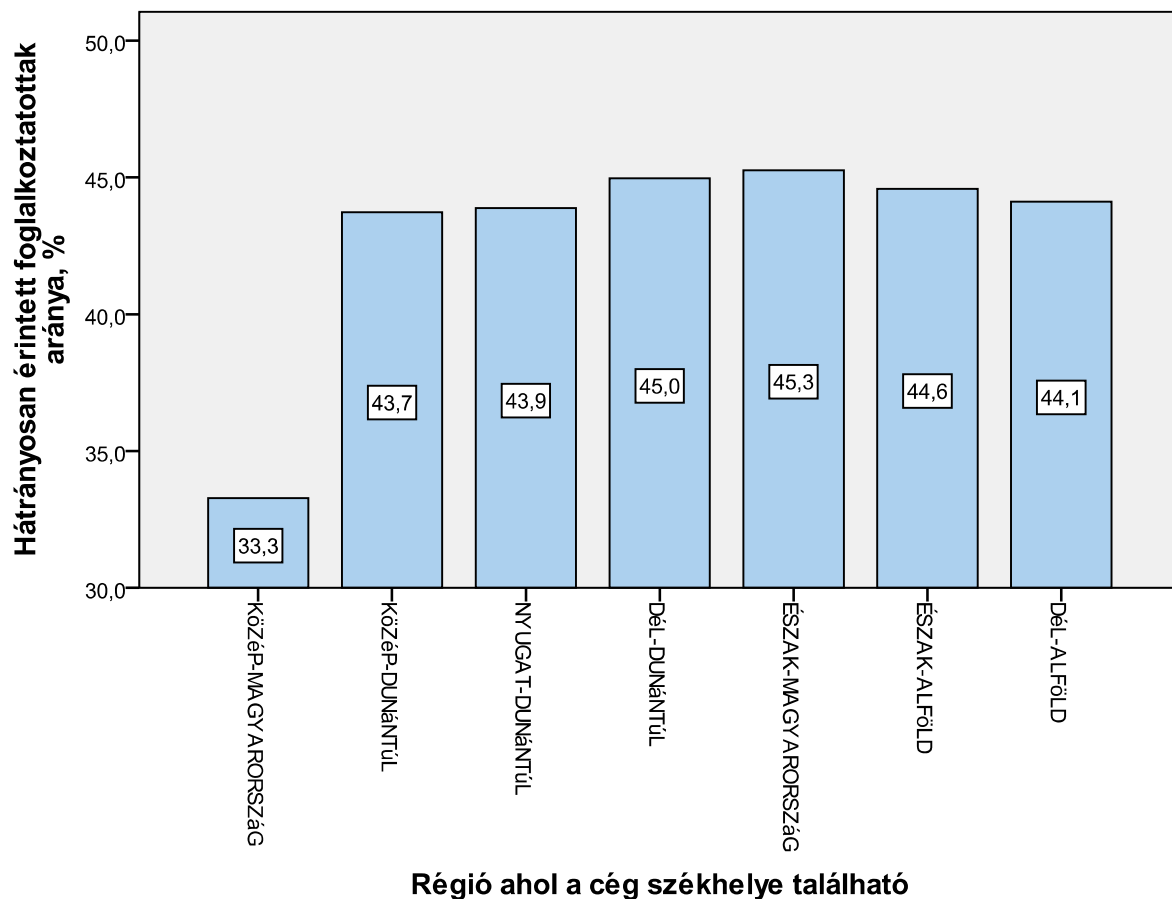
Forrás: Az új szja...

Megjegyzés:

- A: Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat*
- B: Bányászat, kőfejtés*
- C: Feldolgozóipar*
- D: Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás*
- E: Vízellátás; szennyvíz gyűjtése, hulladékgazdálkodás*
- F: Építőipar*
- G: Kereskedelem*
- H: Szállítás, raktározás*
- I: Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás*
- J: Információ, kommunikáció*
- K: Pénzügyi, biztosítási tevékenység*
- L: Ingatlanügyletek*
- M: Szakmai, tudományos és műszaki tevékenység*
- N: Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység*
- P: Oktatás*
- Q: Humán-egészségügyi, szociális ellátás*
- R: Művészet, szórakozás, szabad idő*
- S: Egyéb szolgáltatás*

A régiók szerint Közép-Magyarországon dolgozók a legvédehetőbbek az új szja negatív hatásaival szemben (a vesztek becsült aránya 33,3%), míg a többi régiónál megközelítően azonos 44-45%-os arányban lehetnek a hátrányosan érintett foglalkoztatottak.

7. ábra: A vesztek becsült aránya aszerint, hogy a cég székhelye melyik régióban található, %

Forrás: Az új szja...

Összefoglalva azt láthatjuk, hogy a 2010-ben bevezetett és 2011-re vonatkozó szja szabályok a tisztán magyar tulajdonban lévő, vidéki és elsősorban falusi kis- és közepes vállalkozások foglalkoztatottait a többi cégnél magasabb arányban érinti hátrányosan. A nemzetgazdasági ágak között a vesztesek aránya a legmagasabb a mezőgazdaságban, míg a régiók között messze a legfejlettebb Közép-Magyarországon foglalkoztatottak a legvédehetőbbek e téren.

Az új adójogszabályokat megalapozó döntést kétségtelenül megelőzte egy olyan kormányzati hatásvizsgálat, amely számolt e hatásokkal. Az általunk felvázolt elemzésnél mélyrehatóbb kormányzati vizsgálat az itt leírtaknál sokkal megalapozottabb muníciót adhatnak a bevezetőben már említett kormányzati munkacsoport számára. Arra, hogy vizsgálhassa „az új szja-tábla hatását az alkalmazottak jövedelmére”. Nem tudjuk azonban, hogy e kormányzati hatásvizsgálat, illetve vizsgálatok milyen feltételezésekkel éltek, milyen hatásokat becsültek és mennyire tértek ki az új szja szabályoknak a foglalkoztatottak nettó reálkeresetére gyakorolt hatására. Az itt bemutatott elemzési szempontok, bár eléggé vázlatosak, talán mégis hasznosak lehetnek a jövedelmi hatásokat vizsgálni kívánó érdeklődők számára.

Azt sem tudjuk továbbá, hogy a kormányzat számára elkészített közgazdasági hatásvizsgálat mennyire foglalkozott az adórendszer változások olyan hatásaival, amelyek az egyes dolgozói csoportok nettó reálkeresetére gyakorolt egyenlőtlen hatás eredőjeként vállalati alkalmazkodást indukálnak. A következőkben ezekről esik szó röviden.

2.3. Milyen vállalati alkalmazkodási lépések várhatók?

Az új adószabályok fent jellemzett hatását a foglalkoztatottak jövedelmeire és a vállalaton belül a dolgozók közötti jövedelem-eloszlásra „kormányzati sokknak” szokták szakmai körökben nevezni.

Az ilyen külső (exogén) sokkokra szoktak a vállalatok, de maguk a foglalkoztatottak is reagálni. Ugyanis lépni ők is tudnak!

Ezért is egészen különös és megmagyarázhatatlan (sőt bizonyos körökben felfoghatatlan) tehát azt feltételezni, hogy egy kormányzati döntés vagy lépés megválaszolatlan marad a gazdasági szereplők részéről. [A gazdasági szereplők várható alkalmazkodási lépéseinek hatásait feltérképező modellek közül az ún. ágens alapú modellezés eredményei ígéretesek ebből a szempontból. Magyarul lásd: Szabó A. – Gulyás L. – Tóth I. J.: Az adócsalás elterjedtségének változása – becslések a TAXSIM ágensalapú adócsalás-szimulátor segítségével. In: Semjén A. – Tóth I. J. (szerk.): Rejtett gazdaság. Be nem jelentett foglalkoztatás és jövedelemeltitkolás – kormányzati lépések és a gazdasági szereplők válasza. MTA KTI, Budapest, 2009. 65-83. o. http://econ.core.hu/file/download/ktik11/ktik11_07_adocsalas.pdf. További példa ágens alapú modellre: Farkas M. - Horváth Á.- Vincze J. (2010): Ágens alapú tanulás a lakáspiac Wheaton-féle modelljében, http://media.coauthors.net/konferencia/conferences/3/MKE_FHV_.pdf és Simonovits A. - Méder Zs. - Vincze J. (2010): Adómorál és adórendszer: racionális vs. ágensalapú megközelítés. Előadás az MKE 2010 decemberi konferenciáján]

Egy kormányzat célja egy ilyen irányú, a személyi jövedelemadó szabályokat módosító döntéssel nyilvánvaló:

- a) gyerekvállalásra ösztönözni az adórendszeren keresztül;
- b) csökkenteni az adóterhelést, és az így a lakosságnál maradó többletjövedelem majd ösztönzi a fogyasztást (pótlólagos keresletet teremt és ebből adódóan gazdasági növekedést indukál), illetve növeli a megtakarítást (ami ugye egyenlő a beruházások növekedésével). [Itt jöhet aztán az a híres, szalvétára rajzolt Laffer görbe];
- c) egyszerűsíteni az adóbevallást, így is csökkenteni a vállalkozásokra és magánszemélyekre rakódó adminisztrációs terheket.

Az új szja szabályok a reálkereseteken keresztül komoly hatást gyakorolnak a vállalatok bérezési-, illetve ösztönzési döntéseire. A vállalatnak az éri meg hosszabb távon, ha egy termelékenyebb dolgozót magasabb bérrel jutalmaz, mint egy kevésbé termelékenyt. Azaz, minden más feltételt adottnak véve, egy termelékenyebb dolgozó több pénzt kap a kezébe (nettó kereset), mint egy kevésbé termelékeny. De a kiskorú gyermeket nevelő

foglalkoztatottak egyszerre termelékenyebbek is a vállalat szemszögéből? Korántsem, mint ahogy a 2. táblázatban láthatjuk.

2. táblázat: Kormányzati és vállalati preferenciák négy dolgozó esetén

		A kormányzat (az új szja szabályok) szempontja	
		Kiskorú gyermeket nevel	Kiskorú gyermeket nem nevel
Vállalat (profit) szempontja	Inkább termelékeny	A	B
	Kevésbé termelékeny	C	D

Képzeljünk el egy vállalatot, amelynek négy dolgozója van (A , B , C , és D). Két-két dolgozónak nagyjából azonos a termelékenysége és ennek megfelelően a bére sem tér nagyon el egymástól (pl. A és B vagy C és D). És két dolgozó nevel (A és C), és másik kettő nem nevel kiskorú gyermeket (B és D).

Ebbe a kiinduló helyzetbe lép be a kormányzat döntése a kiskorú gyermeket nevelő foglalkoztatottak preferálásával: A hirtelen többet fog haza vinni mint B , és C többet, mint D . Ez a vállalat szempontjából nem kívánt bérfeszültséget szül: felesleges vetélkedést a két-két szereplő között. A termelékenyebbek esetében B frusztrációját és ebből fakadóan figyelmének, munkamoráljának romlását, amelyet nem kompenzál A többletteljesítménye, mert a kormányzati „adomány” egyáltalán nem fogja hatékonyabb munkára ösztönözni őt. Ha a vállalat nem lép, akkor már rövid távon sérülhet a profit maximalizálás, mint preferencia, hosszabb távon pedig fel kell készülnie arra, hogy B felmond és így a vállalat vagy piacot veszít, vagy kénytelen lesz átszervezni munkafolyamatait, vagy új munkatársat kell felvennie. Az első megoldás nem kívánatos hatása nyilvánvaló, de a másik kettő is esetenként magas költségekkel (átszervezési költségek, új munkaerő betanításának költsége) jár. A vállalat tehát lép és amennyire tudja, kompenzálja B -t és D -t, azaz olyan béremelési csomagot fogad el, amelynek eredményeként B újra ugyanannyit vihet haza, mint A és D ugyanannyit mint C . Ha ez így van, akkor a kormányzat által szándékolt hatás elenyészik, mert a vállalat lépése (új ösztönzési csomag a kormányzati lépés korrigálására) nyomán előáll a régi helyzet: a kiskorú gyermeket nem nevelő B ugyanannyit keres, mint a kiskorú gyermeket nevelő A . És C és D helyzete is analóg ezzel. Ha a vállalat nem lép, akkor saját profitérdekei ellen tesz – ami vállalati szinten a kibocsátás csökkenését eredményezi, és ezzel makro szinten az adóbevételek és a GDP csökkenését is.

Megnyugtató a helyzet akkor, ha éppen úgy adódik, hogy *A* már eredetileg is egy kicsit termelékenyebb volt, mint *B*, (és *C* kissé termelékenyebb, mint *D*) azaz a termelékenység és a kiskorú gyermeket nevelés kívánalma teljesen egybeesik. Ekkor mindenki jól jár: a vállalat, mert nem neki kell fizetnie az ösztönzőt: ezt a kormányzat helyette adókiadás formájában megteszi. A kormányzat is, mert semmilyen többletterhet nem hárított a vállalkozóra, miközben teljes egészében érvényesítette a gyermekvállalásra ösztönző preferenciáit. És a munkavállaló is, mert (részben) munkahelyi erőfeszítései nyomán megnőtt a nettó jövedelme. De miért lenne így? Miért korrelálna a gyerekvállalás a munkahelyi termelékenységgel? Ha erre van empirikus bizonyíték, azaz megalapozott és statisztikai eszközökkel cáfolható eredmény, akkor kis kockázattal jár egy ilyen politika. Ellenben a nem kívánt hatások kockázatai növekednek.

Másik – immár extrém – eset ahhoz kapcsolódik, ha *C* a kormányzati intézkedés hatására „többet kezd hazavinni” mint a különben termelékenyebb, de gyermeket nem nevelő *B*. Ekkor biztosan közbe kell lépnie a vállalatnak, helyreállítandó a bérek eredeti arányait. Tehát a jövőben nem növel bért *C*-nél és az így nyert megtakarításból kompenzálja a kormányzati intézkedés hatására *B* által elszenvedett veszteségeket. Minél messzebb esik tehát a kormányzat és a vállalat preferenciája, az eredmény tehát *a fortiori* erősebb és valószínűbb vállalati kompenzáció és az eredeti kormányzati szándék felülírása lesz. De megtehetik-e ezt mind a vállalatok? Korántsem. Valószínű, hogy minél nagyobb a „vesztes” foglalkoztatottak aránya a cégnél, annál nagyobb a különben „termelékenyebb veszteseké” is, és a kompenzáció is annál nagyobb terhet ró a vállalatra. Egy kompenzáló-ösztönző rendszer felállításának költségei tehát biztosan függnék attól, hogy mennyi a kompenzálendő vesztes a dolgozók között. A vázlatos elemzésben bemutatott arányok ebből a szempontból nyernek különös értelmet.

De mit tehet egy kényszerhelyzetbe kerülő cég a gazdasági válság közepette. Majd 10-13%-os bruttó béremelést valósít meg? Ha igen, akkor ennek komoly következményei lesznek rövid távon a profit szintjére, illetve hosszabb távon a vállalati beruházásokra, csökkentve azokat.

Nem kizárt ezért, hogy a kompenzáció helyett inkább azt választja, hogy igyekszik megszabadulni a gyenge termelékenységű, de kiskorú gyermeket nevelő és ezzel nem kívánt feszültségeket okozó dolgozóktól? Ez a lépés sem kizárt.

Negyedik lépésként még nyitva áll az út a be nem jelentett foglalkoztatás felé. A termelékenyebb, de gyermektelen dolgozók ösztönzését megpróbálja „feketén” megoldani: többet fizet zsebbe, vagy egyáltalán elkezd zsebbe fizetni. Ezzel „olcsóbban” jön ki a dologból: ösztönöz, miközben az ösztönzés költségeit adócsalás formájában megosztja közte és a kormányzat között. Nem fizet be minden törvényesen befizetendő adót és az ebből nyert pénzből valósítja meg a profit növelést leginkább lehetővé tévő ösztönző csomagot. Ő valósít meg tehát „adókiadást”, adócsökkentést, az adó be nem fizetése formájában. Minél inkább érinti hátrányosan a kormányzati intézkedés-csomag (minél nagyobb a vesztes aránya a cégnél) és minél kevésbé van lehetősége ennek kompenzálására (a válság nyomán minél rosszabbak értékesítési kilátásai), annál inkább kényszerül az adócsalás eszközehez nyúlni. És minél inkább nyúl az adócsalás eszközehez, annál inkább ösztönzi a kormányzatot komolyabb adóellenőrző apparátus kiépítésére és a közkiadások nagyobb részének erre a célra fordítására – de ez már egy másik történet. [Lásd Tsebelis, G. 1990. Penalty has no Impact on Crime. A Game-Theoretic Analysis. *Rationality and Society*, 2, 255-286., illetve Szántó, Z: Megbízók,

megbízottak és kliensek. Vázlat a korrupció fogalmáról,
<http://www.mtapti.hu/mszt/19974/szanto.htm>]

Persze ezek itt horrorisztikus scenáriók – a legtöbb vállalat kivár, és közben próbál tapogatózni: milyen hatással is lesz a termelékenységre, a vállalati munkamorálra az új adórendszer? Mekkora lesznek a feszültségek és hogyan fog reagálni a többi vállalat? Mennyire lesz tartós ez az adórendszer?

Extrém esetben, ha mindenkit (minden vállalatot) ugyanolyan mértékben ér ez a sokk és ha minden vállalat ugyanúgy viselkedik, pl. nem kompenzál semmit, akkor minden vállalat jól jár, és a kormányzat preferenciái is teljesülnek, csak a gyermekteleneken csattan az ostor – nekik kellene akkor azonnal észrevenni, hogy a gyerekvállalás is egy lehetséges útja a nettó reálkeresetek növelésének. De nem sok itt a „ha”? Nem túlzás azt feltételezni, hogy minden céget megközelítően hasonlóan fog érní a kormányzati döntés hatása? Azaz a versenyszektorban általános és szórás nélküli az alacsony keresetű gyermektelen foglalkoztatottak eloszlása? Vagy azt feltételezni, hogy minden vállalat ugyanúgy fog viselkedni? Mintha azt gondolnánk, hogy minden magyar vállalatvezető összegyűlne (a Duna jegén? vagy a Népstadionban?) és homlokára csapva elhatározná, hogy a veszteségek minimalizálása végett azonosan fog cselekedni és senkinek nem kompenzál semmit.

Látható, hogy nem egyszerű a helyzet: miért feltételezzük az egyik kimenetet valószínűbbnek, mint a másikat? Ha van erre empirikus tapasztalat és megalapozott elemzés, mint ezt a kormányzat által elkészített kitűnő háttérelmzés is példázza, akkor nincs gond.

De egy kormányzati döntés, mint a fenti vázlatos elemzésből is látszik olyan hatásokkal is járhat, amely ellentmondhat más expliciten megfogalmazott kormányzati céloknak (pl. a hazai tulajdonú cégek megerősítése pozitív diszkriminációja; a kis- és közepes vállalkozások támogatása, sőt „helyzetbe hozása”; a vidék „felemelése”, a mezőgazdaság, mint egyik „kitörési pont” az élelmiszerválság küszöbén, stb.) Ha a döntéshozó ezeket a hatásokat is látva dönt – akkor ebben az esetben is minden a helyén van: érvényesül a döntéshozó preferenciája.

De mi van akkor, ha a gazdasági szereplők (vállalkozások, lakosság) is lép, de nem egészen úgy, ahogy azt előzetesen elvárhatták (elvárhattuk) volna? Ez már keményebb kérdés. Fel lehet-e készülni erre? Nem, nem lehet. „Sohasem tudhatjuk, hogy honnan fog fújni a szél...” ahogy az ősi [.....] közmondás mondja. Vagy mégis? Mire való akkor a XXI. század?